

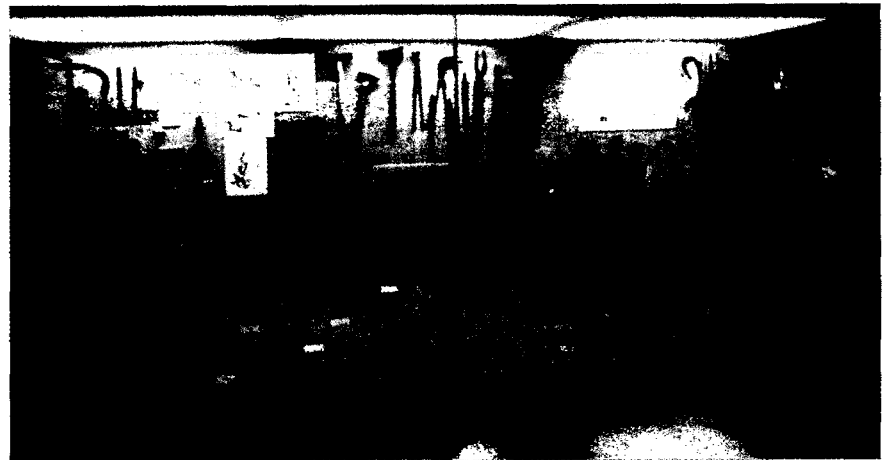
El Museu Etnològic del Montseny. Una experiència de preservació del patrimoni etnològic

Josep Manuel Rueda i Torres
Director del Museu Etnològic del
Montseny (Arbúcies)

El Museu Etnològic del Montseny és bàsicament un museu territorial que té com a marc de treball l'àrea del Montseny, on es troba ubicat. En ser aquesta una zona protegida, d'ençà el 1977 per part de la Diputació de Barcelona, a través del Pla especial d'ordenació, i de 1978 per part de la Diputació de Girona, ha determinat el tarannà del museu. L'ingrés del Parc, l'any 1982, a la Xarxa de Reserves de la Biosfera del programa MAB de la UNESCO, amb un concepte més dinàmic de la conservació del medi, acceptant el fet que es tracta d'espais naturals humanitzats, entroncà amb la filosofia del museu, interessat en les interrelacions home-medi. Però d'aquest tema en parlarem més endavant, i també de la manera com incideix en un museu etnològic.

Història del museu

El Museu Etnològic del Montseny (MEMGA) és el fruit d'un projecte iniciat al final dels anys 70, immers en un ambient de recuperació de la tradició, de les arrels pròpies, típic dels anys de la transició política en els nuclis rurals. De fet el grup impulsor d'aquest museu, el grup *Recer-*

ques, fou un producte genuí d'aquesta època, amb un fort contingut voluntarista, amb moltes ganes de fer i de trencar l'estat de desactivació en el qual la dictadura havia deixat la societat.

El grup *Recerques* era un col·lectiu jove i nombrós, que cimentà els fonaments del museu en iniciar la rehabilitació de l'edifici i la recollida bàsica de materials etnològics, en un principi només en base a donacions de diferents ciutadans. La iniciativa de *Recerques* sempre tingué un bon acolliment per part de les autoritats municipals, cosa que possibilità la seva progressiva realització.

L'any 1983, el projecte del museu tingué un bon impuls en ingressar a la, malauradament extinta, Xarxa de Museus Locals i Comarcals de la Generalitat de Catalunya. L'impuls que donà el Servei de Museus de la Generalitat als museus que componien la dita Xarxa fou fonamental perquè el projecte cristal·litzés, car possibilità el contacte amb una problemàtica més àmplia i impulsà la formació d'alguns membres del grup en la problemàtica museística, alhora que animà l'Ajuntament a la definitiva professionalització de l'Equip Tècnic del Museu, en veure que podia

tenir un suport econòmic d'altri (Servei de Museus i Diputació de Girona). Voldríem, també, aprofitar aquestes línies per lamentar-nos de l'aprovació d'una llei de museus realment lesiva per als interessos del tipus de museus que componien la Xarxa. Nogensmenys, estem segurs que el nostre govern s'adonarà, a la llarga, que la realització de les grans infraestructures museístiques nacionals no hauria de fer oblidar l'atenció i el suport als museus de les petites comunitats, de gran importància per a la dinamització cultural del nostre teixit social.

L'any 1985, s'inaugurà la primera fase del museu, pròpiament dit, ja que d'ençà el 1983, ja funcionava la sala d'exposicions temporal i la sala de conferències. A partir d'ací, els processos s'acceleraren: l'any 1987 s'inaugurà la segona fase, que deixà al museu tal com es pot trobar actualment, amb 14 sales d'exposició permanent i una àrea d'estudi i administració: l'any 1989 s'inaugurà el Centre de Documentació del Montseny, Secció Humanitats, amb l'impuls de les dues administracions gestores del Parc Natural del Montseny, Diputació de Barcelona i Diputació de Girona i al final del

1992 probablement es podran inaugurar els magatzems del museu (només resta l'apartat de mobiliari i el tractament dels objectes que s'hi han de dipositar).

Aquest llarg procés de realització iniciat l'any 1979 ha possibilitat que a l'actualitat el museu compleixi tots els requisits exigits per entrar al futur registre de museus de la Generalitat, si exceptuem el tema de barreres arquitectòniques, la solució del qual ja està prevista en el termini d'un parell d'anys.

La cristal·lització d'un projecte museogràfic de caire etnològic

En aquest apartat voldríem explicar per què el MEMGMA va dur a terme un projecte etnològic i no un d'altra mena.

En un principi, com ja hem dit, la nostra intenció era la de reflectir les relacions entre l'home i el medi en un territori concret, amb una fesomia fortament definida, com és el Montseny. En estudiar el poblament del territori, fet que reflectim en el museu, vam veure que el tipus de societat que havia dominat al llarg del temps i la que havia configurat més el paisatge del Montseny, eren les anomenades societats d'autoabastament. D'altra banda, avançant en aquesta línia, disposàvem d'una inapreciable monografia, realitzada per un dels membres de l'equip (Bover, 1986), que incidia en els mecanismes de canvi i transformació d'aquest tipus de societat vers a les actuals formes de societat industrial.

Efectivament, l'impuls poblador bàsic del Montseny, quan es creen els actuals nuclis de població, data de l'alta edat mitjana. Anteriorment, només tenim notícies de la presència escadussera de restes arqueològiques d'antigues comunitats ramaderes que practicaven rutes de transhumància. A partir d'aquest poblament alto-medieval, es va consolidant un model de societat autosuficient, basada en l'economia agrícola, forestal i artesanal per al seu manteniment. Aleshores, nosaltres decidírem tractar aquest tipus de societat com una unitat, deixant en un segon terme l'enfocament diacrònic, amb la qual cosa l'òptica històrica quedava relegada a un segon terme, en benefici d'una visió an-

tropològica, etnològica i econòmica. L'objectiu fou definir un model que s'havia imposat, al llarg dels segles, amb canvis i transformacions, evidentment, però sense modificar allò que li era bàsic i consubstancial. També s'analitzaren els factors i elements que anaren eliminant lentament, però progressiva, aquests tipus de societat, per donar lloc a l'actual model industrial de tipus capitalista. Sortosament, començarem l'estudi i la recollida de materials quan encara pervivien alguns elements de l'antiga societat.

L'opció per a un discurs en el qual la cronologia no és el fil conductor ha estat criticat, però nosaltres creiem que el més important era definir el model.

La realització del projecte museogràfic

A l'hora de donar contingut museogràfic a aquesta discurs ens vam trobar amb greus problemes. Uns de caire general i altres de particulars de la nostra zona. Entre els primers, el més greu fou la manca d'estudis sobre l'utilitat agrícola, forestal i artesanal, tant des d'una perspectiva tecnològica com filològica. Això ens va obligar a iniciar nosaltres mateixos aquests treballs, sortosament ara comencen a aparèixer diferents estudis d'eines d'oficis artesanals i agrícoles, que permeten l'analogia i l'aprofundiment de les societats que les empraven. Quant a denominacions, aquesta manca d'estudis ens portà a adoptar, en alguns casos de forma exclusiva, les de-

nomnacions locals, amb els problemes que poden comportar per als visitants foranis, quan l'ideal hagués estat reproduir diferents denominacions. En els casos que això fou possible, ens basarem en els diccionaris de l'Enciclopèdia Catalana, l'Alcover i Moll i el de Corominas.

El món agrícola

Malauradament els estudis d'utilitatges de les nostres comunitats tradicionals no han trobat un lloc a les universitats del nostre país, cosa que potser no és tan exagerada a la veïna França, a Euskadi i àdhuc a la resta de l'Estat espanyol.

Quant als problemes d'especialització en les tasques agrícoles, el que comportava una inevitable reiteració expositiva.

Aquests fets determinaren el muntatge museogràfic, car exposar el món agrícola a través de diferents conreus no era possible en el nostre territori. El mas disposava dels suficients cultius per garantir la supervivència, però rarament produïa uns excedents comercialitzables. Això s'entén en veure les característiques fisiogràfiques i edafològiques del territori, on a excepció de la vall, el conreu es practica, encara, en terrasses o feixes, fetes en clapes arrencades al bosc, mitjançant el sistema tradicional de l'artigatge.

Aquestes característiques del terreny, que conformaren el tipus d'activitat agrícola i el mode de vida d'aquestes societats, ens feren recomanable orientar l'exposició vers la descripció del cicle agrícola. Així decidírem crear un

espai central, per parlar de la preparació de la terra, concretament la rompuda, on s'exposen diferents tipus d'arades, roleus, cavadores... Al voltant d'aquest espai s'exposen tres vitrines, on s'alternen dibuixos explicatius del procés i fotografies significatives d'època: una dedicada al conreu dels cereals, una altra als farratges i la tercera als horts. Annexa a aquesta hi ha una altra sala que exposa el tractament dels productes agrícoles i el seu emmagatzematge (sitges, ventadores, engrunadores, mesurons, farineres, pasteres,...).

Pel que fa a la ramaderia i l'activitat cinegètica, donat el seu caire complementari, se li concediren espais marginals dins el muntatge d'aquestes sales. La ramaderia fou una activitat secundària que només tenia entitat en les grans hisendes, on hi havia els grans ramats ovins. La ramaderia bovina es limitava a l'existent en els llocs on hi havia prats de dallada. No gensmenys, al començament de segle hi hagué una generalització de la ramaderia bovina establada que comportà un canvi en el tipus de conreu en generalitzar-se els farratges, en detriment dels cereals.

El món forestal

Una altra activitat d'extraordinària importància al Montseny fou l'explotació forestal, que era un importantíssim complement per a les economies de jornalers i masovers, que alternaven el treball del bosc (hivern i tardor, a l'estiu bàsicament només hi havia l'extracció de suro, car els ar-

bres a partir de primavera saven) i l'agrícola (la resta de l'any). El món del bosc comportà una sèrie de relacions socials, polítiques, sindicals i culturals molt característiques. Les festes dels bosquerols i els seus hàbits eren, certament, notoris. Eren gent de taverna i gresca que, com ens ensenya la història dels roders, estaven acostumats a la brega en el treball i en les seves reivindicacions sindicals, com ho demostra el fet que van ser els que van crear el primer sindicat de la contrada, en les darreries del segle passat. Aquest fenomen del sindicalisme bosquetà té una fàcil explicació, en veure les condicions de vida dels roders i carboners, entre d'altres, i per les llargues temporades de convivència al mig del bosc a les quals obligaven algunes tasques.

Mitjançant la combinació d'eines i imatges (dibuixos i fotografies) s'intenta explicar les característiques del bosc humanitzat del Montseny, de les condicions de vida i de les característiques del treball (bàsicament del seu procés).

El món artesanal

La menestralia s'enfoca en funció de les activitats bàsiques, agricultura i explotació forestal. L'artesà era el que fornava d'eines i equipament a aquesta societat. Especial importància tenia el ferrer i el cisteller. En el cas del segon, la seva vinculació a aquest món era tal que, en ocasions, realitzava la seva tasca en l'indret on li havien encarregat; el mateix succeïa amb el ferrer, que

solia anar als masos a ferrar els matxos.

En el museu a més hem incorporat l'espardenyer pel nombre de gent que realitzava aquestes tasques, especialment a la vila d'Arbúcies.

Una de les mancances més greus en el nostre museu és el tractament dels costums i el folklore en general, que és tractat molt genèricament. Per tal de paliar aquest fet, la revista «Aixa», del museu, va dedicar el núm. quatre a la música tradicional de muntanya. Aquesta mancança, en l'aspecte musical, encara era més greu en haver existit a la nostra contrada un nucli de flabiolaires i de constructors de flabiols força notable, cosa que féu decidir l'Ajuntament de la vila a organitzar una trobada anual, que anomena «Festa del Flabiol», que ja ha tingut vuit edicions. Nogensmenys, hem anat recollint material d'aquest tipus, per tal de dedicar un espai a l'etnomusicologia al Montseny i al món del lleure que girava al seu entorn.

Un altre fet deficientment tractat són les activitats preindustrials en general: fargues, pous de glaç, de calç, forns de rajoles i teules, explotació tradicional de pedreres..., de les quals actualment tenim més informació.

Els elements de canvi. Les primeres manifestacions industrials

A partir del final del segle passat neixen els primers elements de canvi d'aquest tipus de societat: la introducció de les indústries de la carrosseria, la torneria

i el tèxtil, de les quals només acabarà tenint èxit la primera. El treballador de fàbrica podrà gaudir de més temps lliure, cosa que alhora possibilitarà el canvi de l'oci. Canvi que podem simbolitzar amb la substitució del flabiolaire per l'orquestra. Nogensmenys la societat tradicional serà la dominant fins gairebé la dècada dels 50-60 del nostre segle.

Els elements de canvi, expositiuament, se centren en la vila d'Arbúcies, car és la que millor reflecteix un model concret. A Arbúcies la indústria és autòctona i arrelada a la societat tradicional, ja que n'és una evolució natural. Efectivament, indústries com la carrossera, que sorgeixen a partir de l'ofici de carreter, tenen èxit a la nostra vila perquè tenen a l'abast els mitjans necessaris: la fusta (principal matèria primera), l'energia (cursos continus d'aigua) i la mà d'obra especialitzada d'origen artesanal. La indústria de carrosseria en el seu inici suposa la incorporació a un mateix procés de producció de diferents activitats artesanals. Els carreters i fusters fan de carrossers; els perolers, de planxistes; els guarnicioners, de tapisers;... Aquesta forta arrel artesanal és palesa en fets com la tinença dels mitjans de producció (les eines) per part dels operaris i en l'aplicació del mot «taller», quan en realitat el que li escau és el de fàbrica.

Un fenomen semblant succeeix amb la torneria, dedicada a la producció de bitlles llençadores per al sector tèxtil. La indústria tèxtil, al contrari és un feno-

men més antic, que es remunta com a mínim al segle XVIII i segueix una evolució particular. No obstant això, l'actual indústria de confecció no està vinculada a l'antiga indústria de panys arbucienca, actualment desapareguda com la tornera, destinada al tèxtil.

Aquests serien els trets que definirien el model industrial arbucienc. En el museu, però, només parlem de la torneria i la carrosseria, deixant de banda el tèxtil per les dificultats que suposa la introducció de telers en un edifici del segle XVII.

Expositivament, pel que fa a la carrosseria d'autocars s'ha intentat remarcar l'origen artesanal, mostrant el cantó de l'autocar de l'any 1923, una carreta que marca l'evolució, i individualitzant els diferents oficis que intervien en el carrossat i acabat de l'autocar.

Quant a la torneria s'ha reproduït el sistema d'embarrats i politges, que es pot posar en funcionament, perquè es pugui entendre el sistema d'obtenció i aplicació de l'energia. També es palesa el procés de producció de les bitlles.

També cal dir que en el museu hi ha un resum del poblament històric, que incideix especialment en el món medieval i concretament en el model desenvolupat del castell de Montsoriu.

La investigació. Projectes etnològics de futur

Fins ara, el museu ha estat immers en la seva pròpia formació, deixant de banda la línia d'inves-

tigació. Només al començament es va dur a terme una recerca exhaustiva que possibilita la creació del museu. D'ençà, aquest només ha incidit molt puntualment en l'esmentat aspecte. Enguany, una vegada acabada la infraestructura del museu i assolit un reconeixement entre el públic potencial i els habitants de la zona, el museu està preparat per assumir, amb les limitacions pressupostàries òbvies, el paper de centre d'investigació. Per això, s'ha endegat, amb la col·laboració d'un col·lectiu de Sant Esteve i Santa Maria de Palautordera, un estudi d'eines agrícoles, que podria cristal·litzar en una exposició, feta amb els materials de reserva del museu i d'altres d'adquirits expressament i el corresponent catàleg. D'altra banda, la creació del Centre de Documentació representa posar a l'abast de tots aquells investigadors que realitzin treballs a nivell personal una canalització i un suport considerable. Paral·lelament, el museu també duu a terme investigacions d'altre caire, com seria la del poblament medieval de la zona, de la qual s'ha anat recopilant material divers.

El MEMGA té com a fita la conservació i difusió del patrimoni etnològic, històric i biològic del seu territori. Aquest darrer, evidentment des d'una perspectiva de sensibilitat i sensibilització, car hi ha d'altres institucions montsenyenes molt més capacitades per dur-ho a terme.

El MEMGA, a més, possibilita

l'estudi d'un territori, des del territori mateix, amb la qual cosa esdevé una institució compromesa a tots els nivells amb el seu objecte d'estudi i no tant un centre que analitza una realitat llunyana amb la que no està implicada.

Bibliografia

BOVER, A., *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*, Girona, Diputació de Girona, Ajuntament d'Arbúcies i Generalitat de Catalunya (col·lecció Botet i Sisó-2), 1986.

BOVER, A., *El procés d'industrialització d'una comunitat rural, «Aixa» 1* (Arbúcies, 1987).

LLOPART, D., *El nou Museu Etnològic del Montseny, «De Museus», 2* (Barcelona, 1987).

RUEDA, J.M., *La Gabella d'Arbúcies: un centre de conservació del patrimoni del Montseny, «Monografies del Montseny», 4* (Viladrau, 1989).

RUEDA, J.M.; i TORT, S., *El procés d'industrialització de la vila d'Arbúcies, «II Trobada d'Estudiosos del Montseny», Barcelona, Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona, 1989.*